

Академик Михаил Арнаудов – един свободен мъж с добро име

Един Градеж на

*Ложа Академик Михаил Арнаудов, О.: София
в състава на О.: В.: Л.: Б.:*

Сп. „Зидарски преглед“, книга май 2016 г.

Източник: https://www.uglb.bg/?page_id=2040

Този разказ ще започне с един символ и едно съвпадение. Символът е Ректорският жезъл на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, известен като Оксфордския жезъл.

Културните традиции по света показват някои интригуващи сходства по отношение на символите, които трябва да внушават сила, превъзходство, власт. Един от тези символи е жезълът. Дори, когато той е стилизация на овчарска тояга, в ръката на епископа се превръща в знак, който трябва да внушава дълга на пастира да се грижи за опазването и спасението на стадото. В добавка отключва и предоставеното му позволение да съди и да разпорежда изпълнение на присъдите си. На протежение на векове, една по-къса версия на жезъла, скиптър, е била използвана от монарсите – при неизменния смисъл на знак за несъмнена власт. В някои по-стари университети, по време на академичен церемониал, жезълът се носи в качеството му на символ за ректорското достойнство и – разбира се – власт.

Преди 80 години, точно на 24 май, видният британски юрист и политик, Сър Едуард Бойл, председател на основания през 1903 г. в Лондон „Балкански комитет“, след като вече е запознал британското общество със сведенията си за многочислените убийства по балканските земи, събрани по време на осъществяването от него обиколки, с одобрението на Оксфордския университет и в присъствието на официални представители от България, в това число – и на професорското тяло, връчва на тогавашния Ректор на Софийския университет точно копие на близо двестагодишния Оксфордски академичен жезъл.

Жестът е недвусмислен израз на признание за порасналия международен престиж на Софийския университет.

По повод получаването на този символ, Ректорът на университета заявява в своето слово следното:

„Истинско щастие е за нас, млад народ, излязъл на попрището на свободното умствено развитие едва преди 60 години, че можем да се приобщим и чрез днешния знаменателен дар към благородното дело на Оксфордския университет, който Вие, уважаеми Сър Едуард, представяте така достойно.“

Съвпадението в този случай се изразява във факта, че Ректор на Софийския университет по онова време е академик Михаил Арнаудов – човекът, отдал живота си на двете свои страсти – науката и България, и оставил на поколенията следното свое послание:

„Когато човек обича работата си и съзнава това, което може да изтъкне България пред света в едно или друго отношение, той не скъпи ни време, ни труд.“

• ••

Михаил Арнаудов е роден в град Русе на 5 октомври 1878 г. Баща му, Петър Сибинов Арнаудов, произлиза от Тетово, Македония. Премества се да живее и работи в Русе като търговец на жито. Оженва се за Друмка Панова, дъщеря на съдружника му, но тя умира, когато Михаил е на 8 години.

След години Академик Арнаудов ще каже:

„Чувствах тогава, като дете, и по-късно през младините си, та дори и сега, че с ранното загубване на майка ми аз съм изгубил и правото над душата, която бих обичал най-много и най-силно и която би оказала благотворно влияние върху хода на живота ми. И досега усещам над себе си покровителството на майчиния дух и това е сякаш компенсация, че бях лишен рано от майчина обич и грижа.“

Големият учен получава основно и гимназиално образование в родния си град Русе, като се увлича главно по хуманитарни дисциплини – история, литература, география.

Придружавайки често баща си в търговските му обиколки из Северна България, той има възможност да се запознае отблизо с бита и душевността на селянина, да влезе в непосредствен досег със самите създатели на народното поетично творчество, чиято магия сякаш още тогава го благославя да не остарява и до последния си ден.

„Заживях твърде рано, още на ученическата скамейка, с чувството, твърде смътно, че единственото, което бих могъл да схвана като моя жизнена задача, беше потъването в света на мисли, чувства и преживявания, свързани с литературата и историята“ –

ще сподели след време Академик Арнаудов.

През 1895 г. той завършва престижната Русенска мъжка гимназия „Княз Борис“, където учител по български език и литература е Никола Бобчев. Той изиграва изключителна роля за формиране личността на Михаил Арнаудов и събужда у него страстта към литературознанието, фолклора и научното дирене. Директор по това време е известният етнограф Димитър Маринов.

През септември 1895 г. Михаил Арнаудов се записва във Висшето училище в София, специалност славянска филология. Слуша лекции при младите преподаватели Иван Шишманов, Александър Теодоров–Балан, Любомир Милетич, Беню Цонев, Марко Балабанов и др. Завършва блестящо. Иван Шишманов му предлага научна работа, нарича го свой „духовен син и продължител“ и го насочва към Лайпцигския университет в Германия.

Михаил Арнаудов престоюва в Лайпцигския университет от 1898 до 1899 г., където слуша лекции по народопсихология, староиндийски (санскрит) и литовски езици.

През есента на 1899 г. се записва в Берлинския университет. До 1900 г. слуша лекции по индийска литература, индогерманско сравнително езиковедие, руска и полска литература, след което се завръща за кратко в Русе.

През 1901 г. Михаил Арнаудов е гимназиален учител в София. Публикува в списание „Мисъл“ и попада сред неговите сътрудници, както и сред елита на българските писатели – литературния кръг „Мисъл“.

През 1903 г. заминава за Прага, за да положи докторски изпит по славянска филология, философия и индийска филология. Остава до януари 1905 г., защитавайки блестящо дисертацията си на тема: „Български народни приказки“.

Завръща се в България и става последователно гимназиален учител, поддиректор на Народната библиотека (1907) и доцент в Софийския университет (1908). Като доцент, а по-късно и като професор, той набелязва широка научно-педагогическа програма: подготвя курсове върху литературата и културата на древна Индия, върху принципите на литературната наука, задачите и пътищата на литературната критика, теорията на литературните родове, българския и световния фолклор, творчеството на Гьоте и т.н. При винаги препълнени аудитории, няколко десетилетия Михаил Арнаудов чете своите безкрайно интересни лекции, съчетали успешно огромната му ерудиция и ораторския му дар.

През март 1910 г. Михаил Арнаудов заминава за Париж, където прекарва по-голямата част от времето си в библиотеката на Сорбоната. Там той заварва Яворов, сломен от мъка след смъртта на любимата си Мина Тодорова. Всеки ден заедно посещават гроба ѝ. По онова време Яворов пише пиесата „В полите на Витоша“ и благодарение на подкрепата от Михаил Арнаудов успява да я завърши за няколко месеца.

През октомври 1910 г. Михаил Арнаудов заминава за три месеца в Лондон – учи усилено английски език. И отново – голяма част от времето му преминава в библиотеката на Британския музей.

На 2 януари 1911 г. се връща в България и започва да чете лекции в Университета. Отново се пробужда и страстта му към фолклорните изследвания. Запознава се с бъдещата си съпруга Стефанка, с която сключва брак през 1915 г. Раждат им се три деца.

От 1914 г. Михаил Арнаудов е извънреден професор, а от 1919 г. – редовен професор в Софийския университет. През 1921–1922 г. е Декан на Историко-филологическия факултет, а в периода 1935–1936 г. – Ректор на университета.

През 1922 г. е избран за председател на Писателския съюз и в продължение на 10 години защитава всеотдайно правата на българската интелигенция. През 1925 г. започва издаването на сп. „Българска мисъл“, превърнало се, по думите на писателя Людмил Стоянов, в „стожер на

българската култура”. През далечната 1923 г. става един от основните инициатори за учредяване на Македонския научен институт.

През 1926 г. приема поста директор на Народния театър.

От 1918 г. е дописен член на БАН, а от 1929 г. – академик. Следва избирането му за член на Украинската академия на науките, на Унгарската литературна академия „Петьофи”, гласувано му е званието „Почетен доктор” на университетите в Хайделберг (1936) и Мюнстер (1943).

Преподавателската дейност не откъсва академик Михаил Арнаудов от пряката научноизследователска работа. Той работи усилено над научни проблеми в няколко области, в които не само продължава успешно усилията на своите предходници, но внася и огромния си личен влог, който в много отношения му отрежда с право място на един от първопроходците в тях.

Една от любимите му сфери на изследователски занимания е народното творчество. Още в 1905 г. той издава „Сборник с български народни приказки”, а в 1913 г. – ценното изследване „Фолклор от Еленско”. Последователно се появяват множество трудове, изследвания, студии и различни други публикации. Изключително трудоспособен и честен научен труженик, Михаил Арнаудов обикаля сам и опознава непосредствено народа с неговия бит и творчество, а през 1916 г. има възможност да посети и бащиния си край – Македония, събирайки и от тези отколешни български земи обилен фолклорен материал. Благодарение на огромната си ерудираност по въпросите на световния фолклор, той достига до интересни изводи и обобщения, открива връзките на българския фолклор с прастари традиции, дошли от близки и далечни земи.

С еднаква любов и ентузиазъм академик Михаил Арнаудов работи и в областта на Българското възраждане. Той превръща в предмет на своите научни интереси делото на редица крупни възрожденски дейци, събира многоброен и разностранен фактически материал, анализира и обобщава, спомагайки в много голяма степен за изясняване на сложната картина на нашето културно и политическо възраждане.

Издава над 50 монографии за Неофит Бозвели, Васил Априлов, Братя Миладинови, Георги Раковски, Любен Каравелов, Паисий Хилендарски и други. Освен тях академик Михаил Арнаудов посвещава на Българското възраждане и редица по-малки студии, а също така и статии и научни съобщения.

С ценно изследване той взема участие и в научния спор по въпроса за установяване на Ботевото и Каравеловото авторство в известната фейлетонна рубрика: „Знаеш ли ти кои сме?” Създава и ценното обширно изследване „Веркович и Веда Словена”. Отново той има заслуга и за издаването на редица възрожденски писатели като: Георги Раковски, Неофит Бозвели, Григор Пърличев и други.

С многобройните си изследвания в областта на Българското възраждане академик Михаил Арнаудов успява да осъществи една благородна амбиция – да сътвори научна епопея на „Незабравимите”, както сам казва – на ония, които са били духовни водачи на своя народ в една от най-трудните и най-величествени епохи от нашата история.

Третата област, в която Академик Михаил Арнаудов осъществява изключителен научен принос, е литературната теория и психологията на литературното творчество. В книгата си „Основи на литературната наука” обект на историко-теоретичното изследване се явява както предметът на

литературознанието, така и историята на неговото възникване и развитие – от Платон и Аристотел до най-ново време. В друго свое крупно изследване, „Психология на литературното творчество”, си поставя за задача да проникне в тайните на творческия процес и да разбули мистичността, с която някои обграждат надарената творческа личност.

Подобна панорамна работа не може да бъде извършена, ако човекът, който се е заел с нея, не носи в себе си именно възрожденски дух и възрожденско отношение към обществения ангажимент. Далеч не случайно една известна строфа на чешкия поет, драматург и преводач, Ярослав Врхлицки, става любима на академик Арнаудов:

„Но докато сърцето бие,
ще бъде къс покоят твой,
и нови замисли ще крие,
и ново дело ще е той.”

За широките научни интереси на академик Михаил Арнаудов свидетелстват и неговите изследвания върху редица западноевропейски и руски писатели от XVII в. насам: Пушкин, Гьоте, Русо, Ларошфуко, Волтер, Расин, Петьофи, Балзак и други – някои от които са събрани в книгите „Личности и проблеми” и „Творчество и критика”. Съвременник и личен приятел на някои от нашите класици, той написва интересни изследвания и върху жизнения и творчески път на Пейо Яворов, Кирил Христов, Йордан Йовков, Иван Вазов, Иван Шишманов и много други.

Ерудиран фолклорист, етнограф, литературен историк и теоретик, автор на трудове за наши и световноизвестни славянски и западноевропейски писатели, академик Михаил Арнаудов посвещава на българския фолклор и Възраждането седем десетилетия от своя живот. За него казват, че е написал повече страници, отколкото малцина български интелектуалци въобще са прочели някога.

Част от неговото творчество се преиздава и в наши дни, а друга излиза за първи път на бял свят, какъвто е например случаят с обширното му изследване за помаците, направено през петдесетте години на миналия век, но публикувано едва през 2009 г.

През месец май 1944 г. Иван Багрянов кани академик Арнаудов да участва в неговото правителство с думите:

„Елате да спасяваме България.”

Правителството на Багрянов, което просъществува от 1 юни 1944 до 1 септември 1944 г. (само 93 дни), взема решения, спомогнали за спиране на бомбардировките над София. Като Министър на просвещението, академик Михаил Арнаудов полага огромни усилия за възстановяването на учебните занятия в България, съкратени поради въздушните атаки.

На 15 септември 1944 г. научава, че ще бъде съден от Народния съд и отива сам да се предаде. На въпроса защо е приел предложението на Иван Багрянов да участва в кабинета му, академик Арнаудов казва:

„Мисля, че съм човек на честта – позволете ми тази нескромност – и че трябваше да изпълня своя дълг да спася каквото може.”

Първоначално е осъден на доживотен затвор. От притеснение покрай съдебния процес съпругата му Стефанка се поболява и пет години по-късно умира от рак.

Точно по времето, когато е в затвора, в СССР излиза преведена на руски книгата му „Психология на литературното творчество“, уникален научен труд, признат в цяла Европа. Може да се каже, че този учебник спасява от сигурна гибел своя автор. В края на 1945 г. у нас пристигат руски учени, сред които е академик Николай Державин. Когато известният филолог и историк разбира, че колегата му е зад решетките, той се обръща към Георги Димитров, упреквайки го, че са обrekli на каторга такъв колосален учен като автора на „Психология“-та.

Академик Арнаудов престоява две години и половина в затвора. Там превежда френска класика и готви поредно издание на съчиненията на Иван Вазов. Дори зад решетките работи неуморно. Криел по джобовете си моливи, когато подобни вещи се смятали за опасно оръжие. И пишел...

След амнистията, на 68-годишна възраст, Михаил Арнаудов е без дом, без работа и доходи, с отнети научни звания. Но въпреки всичко преживяно, е винаги усмихнат. Казвал, че обикновено оставя лошото си настроение пред вратата. Съдържано елегантен, считал, че един мъж трябва винаги да е „etre tiré à quatre épingles“, т.е. изискано облечен или „опънат на четири карфици“, според буквалния превод на френската пословица. Когато бивал вкъщи, обличал домашен халат, но под него задължително бяла риза с вратовръзка и панталон с остро изгладени ръбове.

Вероятно, свободният дух е подтикнал Михаил Арнаудов да стане масон. А един свободен дух може лесно да бъде разпознат – дори, когато нашепва тясно специализиран текст; и дори, когато подсказва спорни твърдения.

Ето какво казва академик Арнаудов още с първите изречения на своята студия „Канонът на българската литература“:

„Канонът употребям тук не в смисъл на принципи, на правила и програми, на ръководни идеи, както ги има всяка школа в изкуството, а в по-тесния и по-специалния смисъл на ония избрани ценности, на ония творчески личности и значителни произведения, които намират общо признание в дадено общество и които стават с течение на времето ‘класически’ – поне в историята на дадена национална литература. Канон на библейските книги, канон на французката литература в XVII век, канон на английските романтици в XVIII и XIX век, и т.н.: това са величини определени, заели своето законно място в съзнанието на нацията и на човечеството, извор на ония художествени емоции, които не се ограничават само за една епоха, и документи на културното развитие, които няма да се повторят вече.

Какъв е канонът на нашата литература, на българските писатели и книги в XIX век – защото за творчество на български език по-рано не може и дума да става? Успяла ли е критиката ни, литературната ни история тъй също, да установи йерархия на талантите, да оцени по достойнство произведенията, да наложи авторитета на признатите от нея за образцови паметници на поетическото изкуство? Какво трайно и значително е създал българският гений в литературата, откак наистина ние се броим народ между съвременните просветени народи?

Изглежда, че тези въпроси не са занимавали често нашите критици и историци, тъй като решения, обосновани и общоприети, още няма. Симптоматичен е дори фактът, че ние още не сме се сдобили с една що-годе сериозна история на новата си литература. Това, което

някои наричат тук 'история', то е било прост библиографски преглед, без нещо разглеждане на писатели и произведения, без надлежните делитбени критерии за епохи и насоки, със смешение на важно и на второстепенно, и с една субективност, която прехвърля рамките на всяка научност или добросъвестност. 'Историята' при това се е писала с оглед към нуждите на училището и при спазена официална програма за това, което трябва да се помни, така щото дидактическите съображения са надделявали всички други гледища – законните културно-исторически и естетически гледища – на които всъщност би трябвало да застане изследователят.

Още по-голям е хаосът, когато се обърнем към оценките за съвременни автори и произведения. За литературата, която се създава от 20-25 години насам, за имената, които се борят за първенство и които се признават от 'меродавни' уж кръгове и ценители, няма нещо сигурно установено, и противоречието в отношата към личности и дела е тъй голямо, щото стоящият отстрана трябва да се откаже от всяка надежда да съгласува присъдите. Мненията тук са тъй разделени – по силата на лични симпатии, котерийни връзки и произвол на вкусовете – както са разделени и лагерите на нашите политически партизани. Но ако за последните има основания да бъдат застрастени и заслепени, щом партизанските борби почиват на груби жизнени интереси, за литературните предубеждения отговорна е преди всичко слабата компетентност на голям брой критици, несъумели или неспособни да се издигнат по-високо. Липсват ли за една истинска история достатъчно монографни изучвания, за една несправедлива оценка на съвременното състояние вината пада върху ниското равнище на рецензиите в нашите списания, които не рядко са вдъхновени от твърде зла воля и, изобщо взето, не могат да се откажат от принципалното становище на едри похвали за 'нашите' и на радикално отрицание или мълчание за 'другите'."

Не ще и дума: валидността на казаното се простира далеч извън литературната критика или история.

За съжаление, за масонската дейност на академик Арнаудов до нас е достигнала оскъдна информация. Знаем само няколко факта. Знаем, че е приет в ложа „Светлина” през отчетния период IX. 1928 г. – IX. 1929 г.

Изнася няколко градежа:

„Древните мистерии”, изнесен през 1928 г.

„Българската книжнина през XIX в.”, изнесен на 27 май 1929 г.

„Масонските идеи в освободителното движение на българи и гърци през XIX в.”, изнесен на 25 май 1931 г.

„Раковски като дервиш”, изнесен през 1938 г.

Също така издава през 1932 г. статията „Гьоте като поет, човек и мислител (Страници от съчиненията му и биография”).

През 1929 г. академик Михаил Арнаудов е един от интелектуалците, които отправят апел за спиране на изстреблението по време на македонските междуособици и разприте във ВМРО.

Освен това, бил е член на авторския колектив на списание „Заря“ и на вестник „Народност“, където отстоява позицията за българския характер на населението във Вардарския край.

От ноември 1932 г. е гарант за приятелство с Великата ложа на Чехословакия.

От разказаното дотук, едва ли някой е останал със съмнение: защо именно академик Михаил Арнаудов е бил избран за патрон на нашата ложа, когато през месец май 2002 г. се взема решение за нейното създаване, а през октомври същата година Светлината е внесена.

Накрая – няколко негови послания. Те са актуални и днес, а навярно ще бъдат полезни и за следващите поколения:

„Човек е създаден да бъде ведър, добър, работлив, полезен на семейството, на близките, на народа си.“

„Няма нищо по-осмислящо живота на когото и да било от труда. Чрез него човек се изявява, чрез него постига щастието си и, което е не по-малко важно, чрез труда си оставя диря след себе си.“

„Всеки човек, и най-малкият, трябва да прояви максимума на своите способности, трябва да се развие пълно.“

За трудните моменти академик Арнаудов ни препоръчва:

„Гледай на нещата сериозно, не трагично.“

„Нужна ни е крепка вяра в нас самите, нужна ни е нравствена твърдост, за да посрещаме неизбежните удари.“

И едно негово послание към целия български народ:

„Само народи, които забравят в решителни часове вътрешните борби и съобщат силите си, волята си в една точка, могат да посрещнат с увереност и твърдост изпитанията от стопански и политически характер и особено международните конфронтации. Изгуби ли се това национално единение в часове на трудни изпитания, държавата е заплашена в нормалното си развитие, ако не и в съществуването си.“

Само за няколко месеца академик Михаил Арнаудов не успява да дочака своя 100 годишен юбилей. Умира на 18 февруари 1978 г. на 99 години и 5 месеца. Щастливата патриаршеска възраст, която доживява, може да има за нас символичен смисъл: тя ни напомня отново, че най-сигурният залог за дълголетието на един човек, както и за едно творчество, е градивният, съзидателният дух, вечно живото фаустовско начало.